

Синтаксическая номинация в украинской футбольной терминологии

Юрий Струганец

Syntactical nomination in Ukrainian football terminology: Ukrainian football terminology as concepts and classification system is studied in the article. Multicomponent termunits for describing phenomena from the sphere of football are analyzed. Typical model of syntactic nomination for the morphological status of components is represented.

Key words: *Ukrainian language, football terminology, syntactical nomination, multicomponent termunits.*

ВВЕДЕНИЕ

Сегодня футбол является спортом “номер один” в мире. Игра собирает тысячи людей на стадионах и миллионы у мониторов. И футболисты (профессионалы, любители), и зрители активно пользуются отраслевой терминологией. В начале XXI века футбольная терминология – важный и быстрорастущий сегмент лексико-семантической системы современного украинского литературного языка, поэтому требуют постоянных лингвистических исследований.

В фокус внимания языковедов в основном попадает спортивная терминология в целом. Футбольную лексику лингвисты изучали лишь частично [2; 3]. Поэтому **цель** нашей работы – проанализировать особенности синтаксической номинации в украинской футбольной терминологии. Материалом для исследования послужили общезыковые толковые словари, профессиональные словари [4], спортивные газеты и журналы, научно-популярная и справочная литература, интернет-издания.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Каждая терминосистема представляет собой не просто совокупность терминов, а сложное структурированное объединение, которое интегрирует общенаучную и специальную информацию. Терминоединицы выступают как вербальные репрезентанты нового знания, его осмысления и развития. Термин – это “лингвистический знак научного (логического) понятия, смысл которого устанавливается дефиницией” [1, с. 6]. В спортивной терминологии выделились отраслевые терминологии, среди которых и футбольная. Отраслевая терминология футбола содержательно и функционально характеризуется направленностью на узкую сферу общения специалистов этой области и более широкий круг участников футбольной коммуникации – журналистов и болельщиков. М. Дубяк отмечает, что футбольная терминология выступает как “результат познавательной деятельности специалистов в сфере футбола – тренеров, футболистов, журналистов и футбольных комментаторов” [2, с. 112].

Существенным в нашем исследовании является вопрос о длине футбольного термина. Как известно, граница между термином и терминологическим описанием нечеткая. Кроме внешних критериев (обращение к словарям и энциклопедиям, наличие определения термина в тексте), для идентификации терминоединиц следует использовать, как рекомендует С. Дерба, внутренний лингвистический критерий (воспроизводимость в текстах, семантическую целостность словосочетания, степень употребления) [13, с. 11]. Таким образом установили, что к футбольной терминологии относятся однословные терминоединицы и термины-словосочетания. Констатируем высокую производительность составных наименований.

В футбольной терминологии среди простых по форме двухкомпонентных словосочетаний по морфологическому статусу компонентов выявлены следующие модели:

- "прилагательное + существительное": *агресивний гравець, атакувальна гра, атакувальний футбол, атакувальний півзахисник, благодійний матч, боковий арбітр, гарматний постріл, прямий пас* (Фоменко: "Будемо грати в агресивний, **атакувальний футбол**" (champion.com.ua, 27-12-2012, 13:43);

- "причастие + существительное": *незарахований гол* (Угорського арбітра визнали невдахою року за **незарахований гол** збірної України на Євро-2012 (tyzhden.ua, 31-12-2012, 15:00);

- "существительное + существительное (в родительном падеже)": *втрата м'яча, втрата очок* (Чергова **втрата очок** "Динамо" (fpl.ua, 14-11-2010, 18:32); *капітан команди, розігрування м'яча, сповільнення гри, стратегія гри, тренер команди;*

- "существительное + (предлог) + существительное (в винительном падеже)": *прохання про пас; пас у центр* (Модрич віддає **пас у центр** (online.sokker.org, 06-10-2012, 12:30);

- "существительное + существительное (в творительном падеже)": *голом головою* (Японський футболіст забив **гол головою** зі своєї половини поля (rbc.ua, 31.10.2011, 12:14); *сигналізація прапорцем, передача плечем, передача п'ятою;*

- "существительное + (предлог) + существительное (в творительном падеже)": *перерва між таймами* (**Перерва між таймами** не перевищує 15 хвилин і указується у регламенті змагань (wikipedia.org, 11-04-2013, 04:35);

- "существительное + наречие": *пас уперед, пас урозріз* (**Пас врозріз** з центральної зони використав правий хав суперників (connection-ukraine.com, 23-10-2011, 00:00);

- "глагол + (предлог) + существительное (в родительном падеже)": *втекти від суперника;*

- "глагол + существительное (в винительном падеже)": *відбивати удар, втратити м'яч, робити підніжку, розпочати гру, пришвидшувати гру, провести заміну* ("Динамоївці" були змушені **провести швидку заміну** Олега Гусєва через ушкодження півзахисника (fpl.ua, 30.11.2012);

- "глагол + (предлог) + существительное (в винительном падеже)": *переходити у захист* ("Гірники" вміють швидко **переходити у захист** (football24.ua, 05-04-13, 13:06);

- "глагол + существительное (в творительном падеже)": *атакувати флангами* ("Намагалися **атакувати флангами**, але м'яч у ворота не йшов" (rbc.ua, 25-02-2013, 11:21);

- "глагол + (предлог) + существительное (в предложном падеже)": *перемогти у групі, перемогти в турнірі* ("Ми хочемо **перемогти в цьому турнірі** в майбутньому сезони" (ua-gol.com, 03-05-2012, 09:49).

Среди трехкомпонентных по форме словосочетаний в футбольной терминологии типичны конструкции, образованные путем усложнения простого словосочетания. Изменение семантики происходит при добавлении к двухкомпонентной модели лексемы-конкретизатора:

- в модели "существительное + существительное" конкретизатора-прилагательного: *стійка воріт – ближня стійка воріт; кут воріт – нижній кут воріт, ближній кут воріт* (Перший відмінною передачею відрізав відразу кількох суперників, а другий без підготовки пробив у **ближній кут воріт**, однак хорват Сантіні парировав м'яч на кутовий (zorya.org.ua, 10-05-2013, 21:13);

- в модели "существительное + существительное" конкретизатора-причастия: *кут обстрілу – зменшений кут обстрілу;*

- в модели "прилагательное + существительное" конкретизатора-причастия: *гольовий момент – нереалізований гольовий момент* (Саме донеччани мали першими 100% **гольовий момент**, коли Траоре не зумів переграти Горяїнова (champion.com.ua, 02-03-2013, 21:34);

- в модели "числительное + существительное" конкретизатора-прилагательного: *перший тайм – перший додатковий тайм, другий тайм – другий додатковий тайм* (*Гру кілька разів переривали в **другому додатковому таймі*** (football24.ua, 18-05-2013, 00:56).

Конечно, в группе трехкомпонентных конструкций немало терминов и других моделей:

- "существительное + существительное + существительное": *затягування часу гри, обмін половинами поля, тактична схема гри* (*Йерко Лєко: "**Тактична схема гри** у нас практично ідеальна"* (fcdynamo.kiev.ua, 28-05-2011, 11:08); *техніка володіння м'ячем, траєкторія польоту м'яча;*

- "существительное + (предлог) + существительное + существительное": *атака з глибини поля* (*Худзїк перемістився на правий край півзахисту, де вочевидь не комфортно себе почував Хомченівський, що тепер діяв в центральній частині поля під Даніло, та розпочинав **атаки** господарів з глибини поля* (metalist-kh-stat.net.ua, 12-05-2013, 01:29), *гра у центрі поля;*

- "существительное + существительное + (предлог) + существительное": *втрата м'яча в атаці* (*Оборонялися німецькі футболісти досить упевнено, але контрраа зникла – кілька передач і **втрата м'яча в атаці*** (news.vashmagazin.ua, 25.04.13, 08:32); *імітування удару по м'ячу;*

- "существительное + прилагательное + существительное": *газон футбольного поля* (*Газон футбольного поля у Львові постелять на початку серпня* (vgolos.com.ua, 15-07-2011, 10:14), *лінія воротарського майданчика, серія післяматчевих пенальті;*

- "существительное + (предлог) + прилагательное + существительное": *вихід у вищу лігу, гол на останніх хвиликах* (***Гол**, забитий на останніх хвиликах матчу, дуже важливий* (sportanalytic.com, 20-10-2011, 09:07); *гол у порожні ворота, гол у чисельній перевазі, турнір серед чоловічих команд;*

- "существительное + местоимение + существительное": *збірна всіх зірок* (*MLS оголосила результати голосування, які стосуються вибору складу до **збірної всіх зірок*** (ua-gol.com, 11-07-2011, 11:11);

- "существительное + (предлог) + местоимение + существительное": *гол у свої ворота* (*Тім Корнелісс забив красивий **гол у свої ворота*** (ukrainefootball.net, 27-02-13, 14:53); *перехід в інший клуб;*

- "существительное + (предлог) + числительное + существительное": *гра в один дотик* (*Розминка, **гра в один дотик**, перепасування, пробіжка* (prosport.tsn.ua, 25-06-2009, 12:19);

- "прилагательное + существительное + существительное": *антропометричні дані гравця* (*Порівняно невеликі **антропометричні дані гравця** дозволяють йому миттєво набирати швидкість і тікати від суперників* (wikipedia.org, 22-03-2013, 01:55); *ненавмисне порушення правил, небезпечний відбір м'яча, персональна система захисту;*

- "глагол + существительное + существительное": *прикривати м'яч корпусом* (*Халк вміє грамотно **прикривати м'яч корпусом*** (football24.ua, 24-11-11, 01:05); *тримати суперника рукою;*

- " глагол + (предлог) + существительное + существительное": *пресингувати у лінії нападу* (*"Леви" продовжували **пресингувати** таверійців навіть у лінії нападу* (fckarpaty.lviv.ua, 03-03-2013, 16:00);

- "глагол + существительное + (предлог) + существительное": *створювати положення поза грою* (*Регулярні запізнення захисників у свої зони, помилки при спробі **створити положення "поза грою"** переслідують команду Кучука* *буквально по п'ятах* (rbc.ua, 16-11-2012, 07:02);

- “глагол + прилагательное + существительное”: *упустити гольовий момент* (У другому таймі бразильці **упустили фантастичний гольовий момент** (ua-gol.com, 16-06-2011, 09:46);

- “глагол + (предлог) + прилагательное + существительное”: *впасти у карному майданчику* (Вже на першій хвилині Калініч **впав у карному майданчику гостей** (ufotball.two-books.net, 19-11-2011, 20:28);

- “глагол + существительное + наречие”: *віддавати передачу верхом* (Кожанов з Колоповцем розіграли на правому фланзі комбінацію, і Міша **віддав** хорошу **передачу верхом** (fckarpaty.lviv.ua, 28.03.2011,19-38), *віддавати передачу вперед*.

Многокомпонентные футбольные термины по своей структуре очень разнообразны. В группе моделей с четырех элементов (знаменательных частей речи) преобладают следующие:

- “существительное + существительное + существительное + существительное”: *прапорець лінії середини поля*;

- “существительное + существительное + (предлог) + существительное + существительное”: *атака суперника з порушенням правил* (Ледь не обрізався на правому фланзі захисту Грінченко – **атаку суперників** вдалось зупинити лише з **порушенням правил** (fcnyva.te.ua, 20-05-2013, 18:32), *відбір м'яча з порушенням правил, прокидання м'яча поміж ніг суперника*;

- “существительное + существительное + прилагательное + существительное”: *вкидання арбітром спірного м'яча*;

- “существительное + (предлог) + прилагательное + существительное + существительное”: *прохід у карний майданчик суперника* (Власне відразу на початку гри футзалісти «Христинівки» створили кілька моментів і вже на 5-й хвилині Віталій Мельник, здійснивши **прохід**, дістався **до карного майданчика суперника** й відкрив рахунок у зустрічі (cknews.info, 26-02-2013, 09:10);

- “прилагательное + существительное + существительное + (предлог) + существительное”: *невдалий вихід голкіпера з воріт* (Володимир Бобилев помітив **невдалий вихід голкіпера** гостей з **воріт** і спробував перекинути м'яча через нього з меж своєї половини майданчика (futsalclubkiev.org.ua, 13-07-2012, 16:37);

- “глагол + существительное + (предлог) + существительное + существительное”: *відібрати м'яч із порушенням правил, відбирати м'яч у межах правил* (Гравці Шахтаря вже не можуть **відібрати м'яч без порушення правил** (pda.champion.com.ua, 07-04-2011, 09:18).

Бывають моделі из пяти элементов: *вихід воротаря за межі карного майданчика, здобути місце у фінальний раунд турніру*. Имеются также многокомпонентные модели аналитического способа образования с придаточным предложением в качестве атрибута: *гравець, що виходить на заміну; гравець, що забив гол; гравець, що завдає удару; гравець, що здійснює обманні рухи; команда, що атакує; команда, що замикає турнірну таблицю; команда, що захищається; команда, що очолює турнірну таблицю; тунель, що веде до роздягалень; футболіст, що рівноцінно володіє обома ногами* (Футбольний клуб «Молодятин», *що очолює турнірну таблицю Другої ліги першості Коломийського району, після першого кола дивує всіх своєю майстерністю та технікою* (ukr.net, 2012.07.11, 20:05). Однако такие модели непродуктивны.

Закономерно, что в именных словосочетаниях в качестве опорных слов выступают ключевые термины футбола: *гра, гол, м'яч*.

Гра: атакувальна гра, гра без порушення правил, гра в атаці, гра в захисті, гра в один дотик, гра від захисту, гра на виліт, гра головою, гра на контрастах, гра рукою, гра у пас, гра у повітрі, гра у середній лінії, гра у стінку (Необхідний вибір швидкості ведення гри, коли суперник не встигає повертатися в оборону, коли передачі і дії гравців носять характер аритмічний, коли змінюється напрямок атаки, коли штучно створюється простір для гравців, які вриваються у

штрафний майданчик, коли відбувається зміна акценту атаки, нестандартна гра "у стінку" (ua.korrespondent.net, 27-07-2011, 16:15), *гра у центрі поля, гра футболіста.*

Гол: *гол головою (Японський футболіст забив гол головою зі своєї половини поля (fbc.ua, 31-10-2011, 12:14), гол престижу, гол п'ятою, гол на останніх хвилинах, гол у свої ворота, гол у чисельній перевазі, незарахований гол.*

М'яч: *м'яч за межами поля (На 33-ій хвилині Ідейє забив, але і м'яч знаходився за межами поля в момент подачі (ufootball.com.ua, 20-03-2013, 21:18), м'яч у грі, мертвий м'яч.*

Среди синтаксических номинаций выделяем терминологические сочетания с опорным словом, выраженным глаголом или отглагольным существительным, для обозначения основных в футбольной игре действий и процессов:

- физического воздействия футболиста на мяч: *вести м'яч, вибивати м'яч, вибороти м'яч, бити з льоту, бити парашутом, прикривання м'яча корпусом, прийом м'яча ногою, торкатись м'яча;*

- процесса нападения, атаки: *атака воріт суперника, атака з глибини поля, атака лівим флангом, атака правим флангом, атака флангами, атака центром; вихід один на один;*

- процесса обороны, защиты: *відбивання м'яча, відбивати удар, відбити пенальті, вихід голкіпера з воріт;*

- действия футболиста на соперника: *відволікати суперника, втекти від суперника, збити гравця, звільнитись від опіки, пресингувати суперника, тримати суперника рукою.*

ВИВОДИ

Итак, футбольная терминология представляет понятийно-классификационную систему, в которой преобладают видовые понятия. Именно этим можно объяснить большое количество аналитических терминоединиц для обозначения явлений из сферы футбола. Многокомпонентные термины имеют выразительные систематизирующие свойства, ими легче передать иерархические отношения. Среди многокомпонентных футбольных терминов доминируют двухкомпонентные и трехкомпонентные конструкции. В ракурсе морфологической репрезентации терминоединиц выявлен широкий диапазон типичных моделей. Считаем, что дальнейшее исследование частотности их представления позволит глубже осмыслить специфику синтаксической номинации в футбольной терминологии.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Дерба С. М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгвістичний аналіз): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

[2] Дубяк М. Б. Ієрархічна структура найменувань фізичної дії на об'єкт у футбольній термінології (на матеріалі французької та іспанської мов) // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – № 17. – Луцьк, 2009. – С. 111 – 115.

[3] Коваль Р. Синонімія у французькій футбольній лексиці // Молода спортивна наука України. – 2010. – Т. 2. – С. 107 – 112.

[4] Мова футболу. Шестимовний словник футбольної лексики / Уклад.: Р. С. Помірко, М. Б. Дубяк, Т. Р. Іваньо, М. І. Проців. – Львів: НВФ "Українські технології", 2009. – 100 с.

Для контактів:

Струганец Юрий, младший научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории "Стилистика и культура языка в современной научной парадигме",

Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка,
Украина, e-mail: yurastruhanets@gmail.com

Докладът е рецензиран.